

L'Hospitalet, una ciutat amb històries amagades

I si de cop es trobessin a l'Arxiu Municipal tot un grapat d'expedients de construcció de refugis de la Guerra Civil? I si gran part d'aquest grapat de refugis no fossin coneguts en l'actualitat?

Resum

És ben coneguda l'existència de diversos refugis antiaeris de la Guerra Civil a L'Hospitalet de Llobregat. Fins i tot n'hi ha algun que encara existeix. Ara, a partir d'una troballa a l'Arxiu Municipal, hem sabut que la Junta de Defensa Passiva Local va crear, almenys, 24 expedients de construcció de refugis. La majoria dels quals eren desconeguts fins a l'actualitat. Tot plegat ens constata que n'hi van haver molts més dels que ens pensàvem i que van esdevenir de gran importància per fer front als bombardejos duts a terme per l'exèrcit franquista i els seus aliats italians i alemanys.

Resumen

Es bien conocida la existencia de refugios antiaéreos de la Guerra Civil en L'Hospitalet de Llobregat. Incluso hay alguno que se conserva en la actualidad. Hoy, gracias a un descubrimiento en el Archivo Municipal, hemos sabido que la Junta de Defensa Pasiva Local creó, como mínimo, 24 expedientes de construcción de refugios. La mayoría de éstos no aparecen en ningún estudio existente. Hecho que nos indica que hubo muchos más refugios de los que nos pensábamos y que tuvieron una gran importancia para hacer frente a los bombardeos perpetrados por el ejército franquista y sus aliados italianos y alemanes.

Abstract

It is known that there are some air-raid shelters from the Spanish Civil War in L'Hospitalet de Llobregat. Even nowadays some of them exist. Now, thanks to the city archive, we have discovered that the city government created, at least, 24 files about bomb shelters construction. Therefore, in L'Hospitalet were much more bomb shelters than we thought. And it prove the importance of the air-raid shelters in order to protect the citizens from the air attacks carried out by the fascist and nazi armies.

Durant la Guerra Civil molts municipis catalans es van veure afectats pels bombardejos aeris practicats sobre la població civil per part de les forces colpistes i dels seus aliats alemanys i italians. L'Hospitalet de Llobregat no va ser una excepció i els seus habitants van patir-ne les conseqüències.

Com és sabut, a principis de la guerra les autoritats de L'Hospitalet van descartar la construcció de refugis i recomanaven que en cas de bombardeig la millor solució era

abandonar el nucli urbà. Tot i això, se'n van començar a construir alguns, sobretot a mesura que la guerra s'allargava i els atacs aeris s'incrementaven cada vegada més.

Fins avui, podíem conèixer l'existència i fins i tot la localització exacta de molts refugis gràcies a treballs i reculls com els d'Inocencio Salmerón, Josep i Ariadna Ribas i Agustín Castellano. Aquests estudis es basen en els records de la gent que va viure aquells temps tan durs i en la memòria col·lectiva que és preservada a través dels documents de l'Arxiu Municipal de L'Hospitalet.

Ara resulta que l'Arxiu hi té molt més a dir del que ens pensàvem. I si de cop es trobessin a l'Arxiu tot un grapat d'expedients de construcció de refugis de la Guerra Civil? I si gran part d'aquest grapat de refugis no fossin coneguts en l'actualitat? Doncs més o menys això és el que ha succeït. Més o menys perquè els expedients no han aparegut (de moment), però el que sí que han aparegut són les portades de fins a vint expedients diferents de construcció de refugis. I la majoria d'aquests refugis no són esmentats en cap dels treballs existents. Tots daten de 1938, any en el qual els bombardejos van ser duríssims. Aquesta nova troballa ens indica que la Junta de Defensa Passiva Local va acabar apostant molt decididament per a la construcció de refugis per a protegir la població de L'Hospitalet.

Pot semblar curiós o enigmàtic que ens hagin arribat les portades i no el contingut dels expedients. Però hi ha una explicació. El cas és que es van reutilitzar portades d'expedients d'obres de 1935: es va treure el contingut de les obres de 1935, se li va donar la volta a la portada i es va aprofitar la mateixa per a crear un nou expedient que no tenia res a veure amb el de 1935. I, no sabem quan, algú va treure tot el contingut sobre la construcció dels refugis, va tornar a donar la volta a la portada i va desar de nou la documentació d'obres de 1935. Així és com ho hem trobat. Què se n'ha fet del contingut sobre la construcció dels refugis? No ho sabem (almenys de moment). Però totes les portades ens indiquen a on estava localitzat cada refugi. I això ja és molt, ja que la quantitat de refugis de L'Hospitalet augmenta considerablement. No podem afirmar que s'arribessin a construir la totalitat dels refugis que van tenir expedient, però només el fet que es programés la construcció de tants ens indica que la qüestió era urgent i altament necessària per a la població.

L'Hospitalet estava replet de refugis antiaeris. Almenys n'hi ha dos que encara es conserven avui en dia. Seria bo que estiguessin cuidats i es poguessin visitar. I, tot i que és difícil, podria ser que encara quedés algun vestigi d'algun dels "nous" refugis que han aparegut.

Però aquesta troballa no ha estat l'única. Poc després de descobrir l'existència de les mencionades portades, l'Arxiu ha localitzat uns documents de principis de 1940 corresponents a la "Jefatura Local de Defensa Pasiva". Es tracta d'un òrgan franquista que va calcar la nomenclatura de la republicana Junta de Defensa Passiva Local i sembla que va heretar-ne les funcions. Ara bé, per quina raó les autoritats franquistes volien un organisme de defensa local si la guerra ja s'havia acabat? I encara més, un dels documents és, ni més ni menys, un plànol de L'Hospitalet on s'indiquen tots els refugis antiaeris de la ciutat. N'hi ha

de “construïts pels rojos”, de “nous” i d’altres que estan “en projecte”. Nous refugis i refugis en projecte quan la guerra ja ha finalitzat? Segurament aquesta situació té força a veure amb el fet que Europa estigués submergida en la Segona Guerra Mundial i que en aquells moments no es podia descartar gens ni mica que l’Espanya de Franco decidís intervenir en el conflicte bèl·lic per donar suport als seus aliats nazis i feixistes.

El cas és que en aquest plànol hi estan marcats bastants dels refugis que havíem localitzat gràcies a les portades dels expedients. Això demostra, d’una banda, l’existència d’aquests refugis, i de l’altra, la preocupació de les autoritats franquistes per mantenir i fins i tot ampliar la xarxa de refugis de la ciutat.

Plànol de L’Hospitalet datat el 1940. Porta anotacions que classifiquen els refugis per zones i segons si estan construïts, es troben inacabats o n’existeix el projecte.

Alguns coincideixen amb els que hem trobat referenciats a les portades d’expedients de 1938, però aquí n’apareixen molts més.

Organigrama de la “Jefatura Local de Defensa Pasiva”.

En conclusió, tots aquests documents ens expliquen que no hi ha dubte de la rellevància que van tenir els refugis antiaeris a L’Hospitalet. A més, és força possible que l’Arxiu Municipal localitzi més informació que ens ajudi a conèixer aquesta i d’altres històries amagades de L’Hospitalet.

A continuació mostrem una llista amb les dades sobre refugis de 1938 que han aparegut a la part interior de les portades d’expedients d’obres de 1935. I seguidament es pot veure la localització de tots aquests refugis en un mapa actual de L’Hospitalet (en el qual estan referenciats a partir del seu número d’expedient).

- **“Expedient número 1:** Refugi del carrer Occident núm. 69. Aprovat per la Junta de Defensa Passiva el dia 22 de març del 1938. Refugi 4.” Trobat a l’expedient 9601. Als estudis es menciona un refugi al número 18 del carrer Occident, es tracta d’un altre refugi diferent. Apareix al plànol de 1940 amb el número 1.
- **“Expedient número 3:** Refugi del carrer Castellbò i Andorra.” A l’expedient 9603. No apareix als estudis realitzats. Apareix al plànol de 1940 amb el número 23.
- **“Expedient número 4:** Refugi del carrer Progrés núm. 123. Aprovat per la Junta de Defensa Passiva el dia 5 d’abril del 1938. Refugi 5.” A l’expedient 9604. No apareix als estudis ni coincideix amb cap que aparegui al plànol de 1940.
- **“Expedient número 5:** Refugi del carrer Salvador Seguí núm. 7, cantonada Fortuny. Aprovat per la Junta de Defensa Passiva el dia 5 d’abril del 1938. Refugi 6.” A l’expedient 9605. Als estudis s’esmenta un refugi al carrer Salvador Seguí 7 i un altre a la cantonada de Fortuny amb Salvador Seguí. Potser tots dos són el mateix. L’aleshores carrer Salvador Seguí és l’actual Rafael de Campalans. Apareix al plànol de 1940.
- **“Expedient número 6:** Refugi del carrer Progrés núm. 68. Aprovat per la Junta de Defensa Passiva el dia 12 d’abril del 1938. Refugi 8.” A l’expedient 9617. No apareix als estudis. Podria ser el refugi 16 marcat al plànol de 1940.
- **“Expedient número 7:** Refugi situat a la Bòbila del Canyet. Aprovat per la Junta de Defensa Passiva el dia 5 d’abril de 1938. Refugi 7.” A l’expedient 9619. Segurament es

tracta d'un refugi que apareix als estudis i que encara existeix, està situat al costat de l'aqüeducte del torrent de Can Nyac. Ningú se'n cuida. No apareix al plànol de 1940.

- **“Expedient número 8: Refugi del carrer de Ferrer.”** A l'expedient 9622. Sembla que es tracta de l'actual carrer Doctor Gregorio Marañón (antic passatge Ferrer). No és esmentat als estudis. No trobem coincidència amb cap dels esmentats al plànol de 1940.
- **“Expedient número 10: Refugi del carrer de Llanza (núm. 35) entre París i Creu Roja. Aprovat per la Junta de Defensa Passiva Local el dia 15 de març del 1938. Refugi 3.”** A l'expedient 9637. Actual carrer Llançà, coincideix clarament amb un refugi mencionat als estudis (Llançà 35, entre els carrers Pujós i París). Apareix al plànol de 1940.
- **“Expedient número 11: Refugi de la Plaça Pirineos. Aprovat per la Junta de Defensa el dia 12 d'abril de 1938. Refugi núm. 9.”** A l'expedient 9553. No mencionat en els estudis, és l'actual plaça dels Pirineus. Sembla coincidir amb el número 14 que apareix al plànol de 1940.
- **“Expedient número 13: Refugi del carrer de Vallparda i Travessera. Aprovat per la Junta de Defensa Passiva el dia 19 d'abril de 1938. Refugi 12.”** A l'expedient 9501. No apareix en els estudis fets. Es tracta de l'actual cruïlla entre Vallparda i Travessera de Collblanc. Al plànol de 1940 apareix amb el número 8.
- **“Expedient número 14: Refugi del carrer de Llevant. Aprovat per la Junta de Defensa el dia 12 d'abril de 1938. Refugi núm. 10.”** A l'expedient 9503. No és esmentat en els estudis i no sabem a quina alçada del carrer estava situat. Podria tractar-se del refugi marcat amb el número 5 al plànol de 1940.
- **“Expedient número 15: Refugi de la finca ‘Torre Ubach’.”** A l'expedient 9502. No és mencionat en els estudis ni és esmentat al plànol de 1940. L'edifici ja no existeix, estava situat a la cantonada dels carrers Ebre i Radi.
- **“Expedient número 16: Refugi del carrer Ferrer i Guàrdia. Aprovat per la Junta de Defensa Passiva el dia 19 d'abril de 1938. Refugi 14.”** A l'expedient 9505. No apareix en els estudis i tampoc surt al plànol de 1940. Sembla ser que es tracta de l'actual Passatge Concepció (sembla ser que durant la Guerra Civil va ser anomenat Ferrer i Guàrdia, però no en tenim la seguretat).
- **“Expedient número 17: Refugi del carrer Monte Cotonat Sort.”** A l'expedient 9507. Refugi ja mencionat en els treballs existents (carrers Mont, Cotonat i Sort). És el número 21 del plànol de 1940.
- **“Expedient número 18: Refugi del carrer Salvador Seguí núm. 109, denominat Durruti. Aprovat per la Junta de Defensa Passiva el dia 19 d'abril de 1938. Refugi 13.”** A

l'expedient 9506. No coincideix amb cap que refugi mencionat als treballs existents ni tampoc apareix al plànol de 1940.

- **“Expedient número (19?): Refugi del carrer de Viena núm. 82.”** A l'expedient 9567. No coincideix amb un altre refugi del carrer Viena que sí que és conegut (als números 38-40 de l'actual c/ Santiago Apòstol, a prop del de la Plaça Espanyola). No surt al plànol de 1940.
- **“Expedient número 20: Refugi de la Plaça Màrtirs de Jaca núm. 5. Aprovat per la Junta el dia 10 de maig de 1938. Refugi núm. 16.”** A l'expedient 9568. Apareix als estudis, és l'actual Plaça Espanyola. Es tracta del número 20 del plànol de 1940.
- **“Expedient núm. 23: Refugi del carrer Martí Julià núm. 192.”** No apareix als estudis. A l'expedient 9672, el qual també conté un sobre amb diversos rebuts de pagament de 1938 de la Junta de Defensa Passiva, entre els quals n'hi ha un que demostra l'existència d'aquest refugi: *“Al secretario de Defensa pasiva de Hospitalet [Benet Mitjans]. El dador se presenta a recojer el vale para el aceite y petróleo necesario a este refugio de Holanda y Martí Julià recordándole al mismo tiempo haga lo posible para el fluido y materiales así cómo la visita del ingeniero de este departamento. Saludos. José Ayala.”*
No en tenim la seguretat, però sembla coincidir amb un refugi marcat en el plànol de 1940.
- **“Expedient núm. 24: Refugi del carrer Carretera de Collblanc.”** A l'expedient 9658. No sabem si es tracta del ja conegut refugi de la Torre Barrina, situat igualment a la Carretera de Collblanc i que encara existeix actualment. Podria tractar-se del número 7 que apareix al plànol de 1940.
- **“Expedient núm. [X]: Refugi del carrer París, núm. 52.”** A l'expedient 9942. Sense número d'expedient. No apareix als estudis. Surt al plànol de 1940 com a número 12.

SITUACIÓ DELS REFUGIS ANTIAERIS A PARTIR DELS REFUGIS ANTIAERIS TROBATS

Verd: refugis que no han estat recollits en els treballs previs.
Blau: refugis que coincideixen amb algun dels esmentats en els estudis.
Morat: refugis als quals no s'ha pogut assegurar la coincidència amb un dels ja coneguts.

- 1: Carrer Occident, 69.
- 3: Carrers Castellbò – Andorra.
- 4: Carrer Progrés, 123.
- 5: Carrer Salvador Seguí, 7 (actual Rafael Campalans), cantonada amb Fortuny.
- 6: Carrer Progrés, 68.
- 7: Bòbila del Canyet (torrent de Can Nyac).

- 8: Carrer Ferrer (actual Doctor Gregorio Marañón).
- 10: Carrer Llançà, 35.
- 11: Plaça Pirineus.
- 13: Carrers Vallparda – Travessera de Collblanc.
- 14: Carrer Llevant (número desconegut).
- 15: Torre Ubach (cantonada dels carrers Ebre i Radi).
- 16: Carrer Ferrer i Guàrdia (actual Passatge Concepció).

- 17: Carrers Mont – Cotonat – Sort.
- 18: Carrer Salvador Seguí 109 (actual Rafael Campalans).
- 19: Carrer Viena, 82 (actual Santiago Apòstol).
- 20: Plaça dels Màrtirs de Jaca (actual Plaça Espanyola).
- 23: Carrer Doctor Martí Julià, 192.
- 24: Carretera de Collblanc (refugi de la Torre Barrina?)
- X: (sense núm. d'expedient) Carrer París, 52.

Bibliografia

L'estudi de Josep i Ariadna Ribas és el més complet i recent. Recull informació de moltes fonts i enumera tots els refugis que es coneixien fins al moment de la seva publicació. El bloc de Luis Bagán és una gran ajuda per visualitzar el que queda d'alguns refugis i per localitzar-los.

CASTELLANO BUENO, Agustín. *Refugis antiaeris a L'Hospitalet. Recull documental*. Arxiu Municipal de L'Hospitalet, 2002.

RIBAS VINYALS, Josep i RIBAS MERINO, Ariadna. *Bombardeigs i refugis a L'Hospitalet (1937-1939)*. Ajuntament de L'Hospitalet i Generalitat de Catalunya, 2008.

SALMERÓN VARGAS, Inocencio. *Històries de Collblanc – La Torrassa*. Ajuntament de L'Hospitalet.

<https://lhospitaletdellobregat.wordpress.com/> (Bloc de Luis V. Bagán Nebot).